

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ

ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਨਿਯਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ

—ਦਾ—

ਸਰਬ-ਸੱਮਤ ਫੈਸਲਾ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:—

ਸਕੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ,

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ੴ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ

ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ

ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਨਿਯਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ

—ਦਾ—

ਸਰਬ-ਸੱਮਤ ਫੈਸਲਾ

ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇਹ ਇਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਛਪਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਇਛਿਆ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬੀੜ ਜੋ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀੜਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਬੀੜ ਲੈ ਕੇ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਫੇ ਸਫੇ ਦੇ ਵਖੋ ਵਖਰੇ ਫੋਟੋ ਲੈ ਕੇ ਬਲਾਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਕੇ ਬੀੜ ਦੀ ਛਪਾਈ ਕਰਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸ਼ੁੱਧ ਛਪਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਦੁਨਾਂਚਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਸੁਧਾਈ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਲਾਕਾਂ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਆਪਣੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਛਪਵਾਈ।

ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਛਪਣ ਉੱਤੇ ਇਸਦੀ ਸੁੰਦਰ ਛਪਵਾਈ, ਲਾਗਤ ਮਾਤਰ ਭੋਟਾ, ਸੋਹਣੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁੱਧ ਛਪਵਾਈ ਕਰਾਣ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋਈ ਪਰੰਤੂ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਦਿਤੀ। ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਨ:—

ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਮਤਾ:-

ਨਕਲ ਮਤਾ ਨੰ: ੩੮੬੧ ਮਿਤੀ ੨੮-੬-੫੩:-

“(ੳ) ਦੀਵਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਸ ਉਦਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਨਾਲ ਸੁਧਾਈ ਕਰਕੇ ਬਲਾਕਾਂ ਨਾਲ ਛਪਾਈ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਘਟ ਭੇਟਾ ਨਿਯਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਬੀੜ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਬਿਨਾਂ ਪਦ-ਛੇਦ ਕੀਤੇ ਛਾਪਣਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਹੈ।

(ਅ) ਪਰ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਜੋ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਹਿਤ ਇਕ ਇਕ ਸੰਮਤ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਈ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਗੁਰਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹਿਤ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜੋ ਸਹਿਵਨ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਅਸੁੱਧੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਅਨਕੂਲ ਸੁੱਧ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

(ੲ) ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਤੇ ਸਭ ਪੰਥਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਹਿਜਧਾਰੀ, ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦਾ ਆਦਿ “ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ” ਤੋਂ ਅੰਤ “ਅਠਾਰਹ ਵਸ ਬੀਸ” ਤਕ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬੀੜ ਜੋ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਹੋਣਾ ਸਿਖੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਤੇ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮਤ ਭੇਦਾਂ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਸਯੋਗ ਛਾਣ ਬੀਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਛੇਤੀ ਪਰ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਖੋਜ ਵਿਚਾਰ ਬਾਅਦ ਰੀਪੋਰਟ ਲੈ ਕੇ ਉਚਿਤ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਚਰਚਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ.....।”

ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਦਾ ਸਾਰ-ਅੰਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਮੰਗਲ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ:-

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਕੁਝ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਕਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ। ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਗ ਰੀਪੋਰਟ ਦਫਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿੰਜੋਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕ ਉਚੱਚੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਮਿਤੀ ੨-੧੨-੫੧ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰਖੀ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਕਰੇ। ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਉਲਟ ਛਪੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਵਨ ਆ ਗਈ ਉਕਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਰੰਭਕ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ, ਫਿਰ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਛੰਤ ਆਦਿਕ ਹਨ। ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸ਼ਲੋਕ ਅਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਾਗਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪਹਿਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ।

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੱਲਸਹਾਰ ਦੇ ਸਵਈਏ ਹਨ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਮੁਖੀ ਭਗਤ ਕਥੋਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਥੋਂ ਇਹੀ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਕ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਥੇ ਭੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਿਲਾਵਟ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਖੀਰ ਤਕ ਸਹੀ ਨਿਭਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਭੀ ਇਕੋ ਹੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਭੀ ਬੱਝਵੀਂ ਤਰਤੀਬ ਹੈ—ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿਕ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਹਰੇਕ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਝਵੇਂ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ—ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ, ਫਿਰ ਅਸਟਪਦੀਆਂ, ਫਿਰ ਛੰਤ ਆਦਿਕ, ਅਖੀਰ ਤੇ 'ਵਾਰ', ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ।

ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਮਰਯਾਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ (ਮੰਗਲਾਚਰਨ) ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਭੀ ਨਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਹਿਲ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਉਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵੱਜੋਂ ਵੇਖੋ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀਆਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ, ਪੰਨਾ ਪੜ੍ਹ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ੧੭ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਭੀ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਭੀ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਸਿਰਫ਼ "ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧" ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ਨੰ: ੭੯੫। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ੪ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਹ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ।

ਪਰ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਭੀ ਬੱਝਵਾਂ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਸੰਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਕੇ ਇਸ ਬੱਝਵੇਂ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੇਵਲ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਸਲ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਇਹ ਉਕਾਈ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਖਾਸ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੰਗਲ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਭੀ ਇਕ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਸੌਂਜੇ ਪਾਏ ਹਨ, ਅਤੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲਾ' ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲਿਖਣ ਸੈਲੀ ਜਾਂ ਮਰਯਾਦਾ ਖਾਸ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ।

੩.

(ੳ) ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਤਤਕਰੇ ਵਾਲੇ ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ—

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰ ਗਾਕਾ--	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ
੪੧ ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤ੍ਰ--	ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੰਤੋ
ਸੰਬਤ੧੬੬੧ਮਿਤੀਭਾਦਉਵਦੀਇਕਮ੧	ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-----
ਪੋਥੀਲਿਖਿਪਹੁੰਚੇ-----	੮੧੧ ਤੁਖਾਰੀ-----
੪੦ ਨੀਸਾਣਗੁਰੂਜੀਉਕੇਦਸਖਤਾਮ:	
੫	
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
* * *	* * * *
੭੪੫ ਮਾਰੂ-----	੯੭੪ ਰਾਗਮਾਲਾਤਥਾਸਿੰਘਲਾਦੀਪ

ਰਾਜੇਸ਼ਿਵਨਾਭਕੀਬਿਧਿ

(ਨੋਟ) ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ, ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਸੱਜੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ਖੱਬੇ ਲਿਖੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੀ ਏਥੇ ਅੱਪ ਦੀ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ? ਯਕੀਨਨ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸੈਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਤਕਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਮੰਗਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਉਪਰ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਏਸੇ ਲਿਖਤ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਓਥੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਉਪਰ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਅਸੁੱਧ ਹੈ।

(ਅ) ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ:-

ਪਤਿ	ਸੂਚੀਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਂਕਾ--		
੪੨	ਜੋਤੀਜੋਤਸਮਾਵਣੇਕਾਚਰਿਤ੍ਰ-----		੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ
	ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਮਿਤੀ ਸਾਵਣ ੧੯, ਪੋਥੀ		ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸਿਭੰ
	ਲਿਖਪਹੁਚੇ-----		ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-----
੪੩	ਨੀਸਾਣਗੁਰੂਜੀਉਕੇਦਸਖਤਮਹਲਾ	੬੯੬	ਕਾਨੜਾ-----
	੧੦	੭੦੮	ਕਲਿਆਣ-----
੬੭੬	ਮਲਾਰ		

(ੲ) ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜ ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਹਿਕਮਾ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ:-

ਤਤਕਰਾ				੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਸਿਰੀਰਾਗੁਮਾਝਗਉੜੀਆਸਾਗੂਜਰੀਦੇਵਗੰਧਾ				੪੯੧ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ
ਰੀਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	ਪੜ੨ ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ
੪੦ ਜਪੁ				
੪੫੧ ਰਾਗ ਸੁਹੀ				

ਬੀੜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ—
ਗ੍ਰੰਥਸੰਪੂਰਨਹੋਆਲਿਖਿਆਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀਸ੍ਰੀਗੁਰਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦੇਲਿਖਾਰੀ
ਲਿਖਿਆ । ਭੂਲਚੁਕਹੋਵੇਸੋਧਨਾਗੁਲਾਮਪਤਿਤੁਅਘਪਤਤੁਮਹਾਪਤਤਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀ
ਸ੍ਰੀਗੁਰਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦਾ ।

ਪਤਿ	ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ---	੧	ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖਨਿਰਭਉ
	ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਰਲਿਤ੍ਰ-----		ਨਿਰਵੈਰਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈ
	ਸੰਬਤ੧੭੪੮ਮਿਤੀਹਾੜੋਪਹਿਲੇਪੋਥੀਲਿਖੀ		ਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-----
	ਪਹੁਚੇ	੪੭੩	ਸਲੋਕਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ-----
੦੦੦	੦੦੦		* * *
੦੦੦	੦੦੦		* * *
੦੦੦	੦੦੦		
੦੦੦	੦੦੦	੪੮੮	ਰਾਗਮਾਲਾ
੦੦੦	੦੦੦		

੩੬੬ ਬਿਭਾਸ ਪ੍ਰਭਾਤੀ-----

(ਕ) ਭਾਈ ਪਾਖਰ ਮਲ ਵਿਲੋਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਬੀੜ । ਇਸ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

ੴ ਸੰਬਤ ੧੭੪੫ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਲਿਖਿਆ ਪੂਰਨ ਹੋਆ ॥ ਲਿਖਾਰੀ
ਪਾਖਰ ਮਲ ਵਿਲੋਂ ਵਾਸੀ ਖਾਰਾ ਚੰਡਲ ਪੋਤਾ ਚੌਧਰੀ ਲੰਗਾ ਹਕਾ ॥ ਵਹ ਗੁਰੂ ॥
ਆਰੰਭ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਸੂਚੀ ਪਤਿ ਪੋਥੀ ਕਾਤਤ ਕਰਾ ਲਿਖਿਆ ਰਾਗਾ ਕਾਤਤ ਕਰਾ ਸਬਦਾ ਕਾ ॥ ਜਪੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਉਕਿਆ ਦਸ			ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ---			੨੬
ਖਤਾਕਾ	ਨਕਲ					
	ਰਾਗ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੧					
-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	
*	*	*	-	-	-	
ਪੜ੍ਹ ਗੁਰੂ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੧			੨੫			

(ਖ) ਸੰਮਤ ੧੭੧੧ ਵਾਲੀ ਬੀੜ-

ਪਤ	ਸੂਚੀ ਪਤ ਪੋਥੀ ਕਾਤਤ ਕਰਾ ਰਾਗਾ ਕਾ ---	ੴ	ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਪੜ੍ਹਦੇ	ਤੁਖਾਰੀ
੧੯	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵਣੇ ਕਾ ਚਲਿਤੁ ---				
	ਸੰਬਤ ੧੭੧੧ ਮਿਤੀ ਜੇਠੈ ਸੁਦੀ ਏਕਮ				
	ਪੋਥੀ ਲਿਖ ਪਹੁੰਚੇ ---				
	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-
੪੯੫	ਮਾਰੂ				

(ਗ) ਸੰਬਤ ੧੮੧੧ ਦੀ ਲਿਖਤਿ ਬੀੜ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਫ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰ ਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ	ਜੈਤਸਰੀ	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮਕਰਤਾਪੁਰਖੁ	
ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਰਲਿਤੁ	ਟੋਡੀ	ਨਿਰਭਉਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰ	੧
ਸੰਬਤ ੧੮੧੧ ਮਿਤੀ	ਬੈਰਾੜੀ	ਤਿਆਜੂਨੀਸਿਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	
ਜੇਠਸੁਦੀ	ਤਿਲੰਗ		
ਖਿਪਹੁਚੇ	ਸੂਹੀ	ਗਾਥਾ	
ਨੀਸਾਨੁਗੁਰੂਜੀਕੇਦਸਤਖਤਮ:	ਬਿਲਾਵਲ	ਫੁਨਹੇ	
ਜਪੁ	ਗੋਡ	ਚਉਬੋਲੇ	
* * * *	* *	* *	
ਸਿਰੀਰਾਗੁ	* *	* *	
* * * *	* *	* *	
	ਬਿਭਾਸਪ੍ਰਭਾਤੀ	* *	
ਧਨਾਸਰੀ	ਸਲੋਕਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ	ਰਾਗਮਾਲਾ	

(ਘ) ਸੰਬਤ ੧੮੬੯ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਬੀੜ-ਗੁ: ਮਹਿੰਦਰ ਗੰਜ ਰਾਜਪੁਰਾ (ਪੈਪਸੂ)।
ਇਸ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰੰਭਿਆ ਹੈ:-

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰ ਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉ-ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਰਲਿਤੁ	ਮਾਲੀਗਉੜਾ
ਸੰਬਤ ੧੮੬੯ ਮਿਤੀਸਾਵਣੇ ੧	ਮਾਰੂ
ਲਿਖਪਹੁਚੇ	ਤੁਖਾਰੀ
੧ ਜਪੁਗੁਰੂਰਾਮਦਾਸਜੇਠਕਲਕ	ਭੈਰਉ
ਨਕਲੁ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ
੧ ਸੋਦਰਪੰਚਸਬਦ	ਸਲੋਕਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ
੧ ਸੋਹਿਲਾਆਰਤੀਪੰਚਸਬਦ	ਗਾਥਾ
੧ ਸਿਰੀਰਾਗੁ	ਫੁਨਹੇ
* * * *	- - - -
ਲਟਨਾਰਾਇਨ	- - - -

੪.

ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ਜਪੁ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਰ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕਸਾਰ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ

ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦੋ ਜਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ, ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਹਾ ਕਿ:-

(ੳ)

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਅ)

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ੲ)

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ
ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁ
ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(੨) ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੂਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਾਂਗ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਰਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਉਪਰ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗਏ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ:-

(ੳ) ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਉੱਚਾ ਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉ
ਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀ
ਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁਬਿਹਾਗੜਾਚਉਪਦੇਮਹਲਾ ੫ ਅਰੁ ੨

(ਅ) ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ (ਪੰਨਾ ੨੦੩)

ਰਾਗੁਗਉੜੀਅਸਟਪਦੀਆ

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮਹਲਾ ੧ ਗਉੜੀਗੁਆਰੇਰੀ ॥

(ਨੋਟ-੧) ਵੀਚਾਰ ਖਾਤਰ ਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਰੂਪ ਨੂੰ 'ਇੰਨ ਬਿੰਨ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇਓਂ ਲਿਖੀਦੀ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਛਾਪਣਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ:-

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਅਸਟਪਦੀਆ

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ਗਉੜੀਗੁਆਰੇਰੀ ॥

ਪ੍ਰੰਤੂ ਐਸਾ ਨ ਕੋਈ ਛਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛਾਪਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ।

(ਨੋਟ-੨) ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਕ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਅਖੀਰ ਆ ਜਾਂਦਾ

ਜੇ ਕੋਈ ਸਜਣ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜੋ ਰਾਗ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਸਜੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ; ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਨਿਮਰ ਇਹੀ ਬਿਨੈ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹੋ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ, ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਹੀ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

(੩) ਇਹ ਗਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅੰਨ ਬਰਾਬਰ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵੀ ਉਸ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਨਮੂਨੇ ਮਾੜੇ ਲਿਖਿਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀਚਾਰਨੀਆਂ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ:—

- (ੳ) ਰਾਗਗਉੜੀਗੁਆਰਰੀ ਚਉਪਦੇ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
- (ਅ) ਰਾਗਗਉੜੀਚੇਤੀਮਹਲਾ ੫ ਵਧਦੇ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
- (ੲ) ਸਿਰੀਰਾਗੁਮਹਲਾ੩ ਅਸਟਪਦੀ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੩)
- (ਸ) ਰਾਗਗਉੜੀਪੂਰਬੀਮਹਲਾ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੯੫)
- (ਹ) ਗਉੜੀਬੈਰਾਗਣਮਹਲਾ ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੦੬)
- (ਕ) ਗਉੜੀਕੀਵਾਰਮਹਲਾ ੫ ਗਇਕਮਾਲਦੀਮੋਜ ੧ ਲ਼ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਦੀਕੀਵਾਰਕੀਧੁਨਿਉਪਰਿਗਾਵਣੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਜੇ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਥਾਂ ਥੋੜੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਦਾ ਪਦ

ਜਾਂ ਅੰਕ ਬਰੀਕ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੇ ਏਕੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਸੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਅੱਧਾ ਪਦ ਜਾਂ ਅੰਕ ਨਿੱਕਾ ਕਰਨ, ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਅੱਖਰ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਪਦ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਇਤਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

੫.

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੬੩ (੨) ਉਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

(ੳ)ਸੋਈਜੀਉ ॥ ੫ ॥ ੧੧ ॥

॥ ਸੋਰਠਿਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ

ਸੋਰਠਿਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜਾਤਿਸੁਭਾਵਾ.....

(ਅ) ਸਹਜਸਮਾਨੋਤਭਰਮਭਾਜ ॥ ੩ ॥ ੬ ॥

ਬਸੰਤਹਿੰਡੋਲਘਰੁ

ਬਸੰਤਹਿੰਡੋਲਘਰੁ ੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਮਾਤਾ ਜੂਠੀਪਿਤਾ ਵੀਜੂਠਾ.....

(ਨੋਟ-੧) ਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿਚ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਅਧੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਲਿਖਣੇ ਪਰਵਾਨ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਅਧੂਰੇ ਛਡ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਸ ਦਾ ਉਤ੍ਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਦ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਨਵੇਂ 'ਘਰੁ' ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੰਗਲ ਵੀ ਲਿਖਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਉਥੇ ਅਧੂਰਾ ਛਡ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਲਿਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖਬੇ ਪਾਸੇ, ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਗ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਮੰਗਲ ਦੇ ਉਪਰ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਧੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਅਗੇ ਹੀ (੩) ਤੇ (੨) ਵਧਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

(ਨੋਟ-੨) ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈਏਕ ਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ “ਰਾਗ ਅਤੇ ਮਹਲਾ” ਆਦਿ ਦਰਜ ਹੈ, ਅਗੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੈ; ਕਈ ਵੇਰ ਕਈ ਕਈ ਪੰਨੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਗਲ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਮੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਸੜ੍ਹ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਗੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ

ਧਾਰਮਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਿਲਵੀਂ ਰੀਪੋਰਟ ਮਿਤੀ ੯-੧੦-੫੩ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬.

ਇਹ ਮੰਨੀ-ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ “ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥” ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮੰਗਲ ਹਰੇਕ ਭਗਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸਦਾ ਯੋਗ ਥਾਂ ਹੈ। ਪਰ ਉਕਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲ-ਚਰਨ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੯੧ (ਜਿਥੇ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੀ ਠੀਕ ਥਾਂ ਹੈ)।

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ॥ ਕਬੀਰਜੀਉਕਾ ॥

ਏਕੁਸੁਆਨੁਕੈਘਰਿਗਾਵਣਾ ॥ ਜਨਨੀਜਾਨਤੁ ॥

ਦੂਜਾ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੯੩ (ਜਿਥੇ ਉਕਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ) :-

ਸਿਰੀਰਾਗਬਾਣੀਭਗਤਬੋਣੀਜੀਉਕੀ

ਪਹਰਿਆਕੈਘਰਿਗਾਵਣਾ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰੇ ਨਹ..... ॥

ਇਥੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਭਗਤ ਬੋਣੀ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਇਗਾ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ।

੭.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ‘ਮਹਲਾ’ ਦੇ ਬਾਅਦ ੧, ੨, ੩, ੪, ੫ ਜਾਂ ੯ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ‘ਆਸਾ ਮਹਲਾ ਪ’। ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅੰਕ ‘ਪ’ ਨੂੰ ‘ਪੰਜ’ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ‘ਪੰਜਵਾਂ’ ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਥਾਈਂ ‘ਮਹਲੇ’ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਕ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੪-

“ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁਸਿਰੀਰਾਗੁਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥

ਵਿਆਕਰਣਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ‘ਆਸਾ ਮਹਲਾ ਪੰਜ’ ਉਚਾਰਨਾ ਅਸੁਧ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ‘ਆਸਾ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ’ ਉਚਾਰਣਾ ਸੁਧ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਆਦਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਈ ਇਕ ਥਾਈਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲ ਹਰ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਸਜੇ ਖਬੇ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਥਾਂ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਪਲਾ ਲਗਣ ਦੀ ਰਤੀ ਭਰ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਸੋ ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਕੱਟ ਸਬੂਤ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦੇ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ।

੮.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ ਇਹੀ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਦਿ ਵਿਚ 'ਓ ਅੰਕਾਰ' ਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ—“ਓਅੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮੈ ਜਾਨਾ” ਜਾਂ “ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੈ ॥ ਅਨਾਦੀ ਸਰੂਪੈ ॥” “ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ” ਜਬ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟ ਉਪਾਰਾ ॥” ਆਦਿ।

ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਵਾਲਾ 'ੴ' ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਯੋਗ ਥਾਂ 'ਆਦਿ' ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ।

੯.

ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ੨੯ ਤੋਂ ੩੫ ਵੇਰ ਮੰਗਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੧੦.

ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਬਿਆਲ ਨਾਲ ਭੀ ਹਰ ਪੂਜਣ ਜੋਗ ਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਸੱਜਣ ਯਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੱਭਯ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਜਾਉਣ ਯਾਂ ਬਹਾਉਣ ਦੀ ਮੁਯਾਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਜੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ (ਮੰਗਲ) ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਭੀ ਇਹੋ ਹੈ।

੧੧.

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੋਥੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ—“ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ” ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ “ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ” ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਵਿਚ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਮੰਗਲ ਦਾ ਸਹੀ ਥਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੂਪਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ

ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ

ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਨਾਮ ਸਭ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ ॥ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਮਨਾਵਦਾ ਹੈ ॥

ਕੋਈ ਸਿਵ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਗਣੇਸ਼ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ॥

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਸਤਿਨਾਮੁ ਨੂੰ ਅਰਾਧਤੇ ਹੋਂ ਜਿਸ ਕਰ ਸਭ

ਵਿਘਨ ਨਾਸ ਹੋਂਦੇ ਹਨ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਾ ਮੰਗਲਚਾਰ

ਆਦਿ ਰਖਾ ਗਿਆ ਹੈ ॥

੧੨.

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਅਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ੧੬੬੨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੮੩੬ ਸੰਮਤ ਤਕ ਦੇ ਗੁਰ ਰੀਤੀ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਮੂਹ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਇਹਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ

ਕੋ ਕਤਿਮੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੋਜੂਦ ਹਨ, ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:-

- (੧) ਭਾ: ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ । ਇਸ ਦੇ ਪਤਿ ੫੯੧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ੧੯ਵੀਂ ਸਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਹਨ:-

“... ..
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ । ਲਿਖਿਆ ਭਾਈ ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ।
ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ । ਲਿਖਵਾਇਆ ਭਾਈ ਮਿਲਖੀ ਪਸਉਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ॥... ..

... ..
ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸਣੀ ਸੂਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਜੀ ॥

ਸੰਮਤ ੧੬੬੨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ ।”

ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ:-

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾ
ਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-

“ਰਾਗਮਾਝਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ

ਹਰਿਹਰਿਨਾਮੁਮੈਰਿਮਨਿਭਾਇਆ ॥

- (੨) ਸੰਮਤ ੧੬੬੭ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਤ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵੰਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ:-

- (ੳ) ਰਾਗਰਾਮਕਲੀਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰਸਲੋਕਾਨਾ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਲਿ

ਜੋਧੇਵੀਰੋਪੂਰੈਬਾਣੀਕੀਧੁਨੀ ॥ ਸਲੋਕੁਮਹਲ ੩

(ਅ)

੧

ਓ

ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਚਲਿਤ੍ਰਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾ

ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਅਸੂਵਦੀ

੧੦

ਸ੍ਰੀਬਾਬਾਨਾਨਕਦੇਵਜੀਸਮਾਏ

- (੩) ਭਾ: ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ ਜੋ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਤਕ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸੁਰ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਪਾਸ ਸੁਰੱਖਤ ਹੈ।

ਇਸ ਚੋ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਥਾਂ ਦੇ ਮੰਗਲ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-

“ਰਾਗਗਉੜੀਦੀਪਕੀਮਹਲਾ੧ਪਹਿਲਾ ॥

ਜੈਘਰਿਕੀਰਤਿਆਖੀਐ-----”

(੪) ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾ: ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਬੀੜ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅਖਰ ਦਰਜ ਹਨ—

“ਗ੍ਰੰਥਸੰਪੂਰਨਹੋਆਲਿਖਿਆਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀਸ੍ਰੀਗੁਰਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦੇਲਿਖਾਰੀਲਿਖਿਆ। ਭੂਲਚੁਕ ਹੋਵੇਸੋਧਨਾਗੁਲਾਮਪਤਿਤੁਆਪਤਤੁਮਹਾਪਤਤਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀਸ੍ਰੀਗੁਰਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦਾ॥”

ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। (ਆਦਿ...)

ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮਿਲਵੇਂ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ੯. ੧੦. ੧੩. ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸਜਣ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨੋਟ ਕੀਤੇ:—

(੧) ਸਭ ਤੋਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਾਣੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਜਪੁ’ ਸ਼ਬਦ ਹੇਠਾਂ ਹੈ।

(੨) ਕਈ ਥਾਈਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਉਪਰ ਕਰਕੇ ਹੈ ਤੇ ਰਾਗ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਹੈ।

(੩) ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ ਰਾਗ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਹੈ ਤੇ ਮੂਲਮੰਤਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਜਾਣੀ ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਇਕੋ ਸਤਰ ਵਿਚ ਹਨ।

(੪) ਦੋਹਾਂ ਕੁ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰ ਰਾਗ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਫਿਰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(੫) ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਮੂਲ ਮੰਤਰ, ਰਾਗ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਵਿਚ ਤਰਤੀਬ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ਸਹੀ) ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ

(ਸਹੀ) (ਗਿਆਨੀ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ

(ਸਹੀ) (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ) ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਜਥੇਦਾਰ) ਅਛਰ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਗਿਆਨੀ) ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਗਿਆਨੀ) ਚੇਤ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਗਿਆਨੀ) ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ) ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਸਰਦਾਰ) ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ

(ਸਹੀ) (ਸਰਦਾਰ) ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ‘ਚਮਕ’

(ਸਹੀ) (ਗਿਆਨੀ) ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ “ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤਰ, ਰਾਗ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।”

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਤੀਬ ਰਖੀ ਹੈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਇਹ ਭਾਵ ਕਢਿਆ ਕਿ “ਉਸ ਪਾਵਨ ‘ਆਦਿ ਬੀੜ’ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਬੀੜ ਵਾਂਗ ਹਰ ਥਾਂ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ”। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸੀ, ਫਿਰ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਮੁੜ ਪੰਜਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਨੀਯਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਫੈਸਲਾ ਦੇਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ੩੦ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ :—

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਅਸੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹੇਠਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੯ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਕੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗੋਂ ਛਪੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੀ ਜਾਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮੰਗਲ ਉੱਚਾ ਹੈ ਉਹ ਰਾਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਵੇ। ਜਿਥੇ ਉਸੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਬਾਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਗ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ।

ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ, ਜਿਸਦੀ ਜਿਲਦ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬੀੜ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

੧. (ਸਹੀ) ਨਿਸਚਲ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ।

੨. (ਸਹੀ) ਭਗਤ ਰਾਮ (ਉਦਾਸੀਨ)।

੩. (ਸਹੀ) ਜਥੇਦਾਰ ਬਿਰਕਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਪਟਿਆਲਾ।

੪. (ਸਹੀ) ਜੋਧ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੀਟਾਇਰਡ)।

੫. (ਸਹੀ) ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ (ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ)।

੩੦-੫-੧੯੫੪।

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਇਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਨ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਨ ਦੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਬਾਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚਰਚਾ ਮਿਟਾਣ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਈ ਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚਾਰਜ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਹਥ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ।

ਆਪ ਨੂੰ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਇਸੇ ਚਰਚਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਸਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ੨੪-੪-੫੫ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:-

ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਤ ਵਿਦਵਾਨ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਮਿਤੀ ੨੪/੪/੫੫ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ "ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ" ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਲੋਂ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਮਤਾ:-

ਅੱਜ ੨੪/੪/੫੫ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੱਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਕੱਠ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪੁਜਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ੩੦ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲ ਛਾਪਣ ਦਾ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲ ਛਾਪੇ ਜਾਣ। ਚੂੰਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਮਤ-ਭੇਦ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਤਭੇਦ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ।

(ਸਹੀ) ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ) (ਸਹੀ) ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ (ਜਥੇਦਾਰ) (ਸਹੀ) ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ
(ਸਹੀ) ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ (ਸਹੀ) ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ (ਗਿਆਨੀ) (ਸਹੀ) ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ (ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ)
(ਸਹੀ) ਅਛਰ ਸਿੰਘ (ਜਥੇਦਾਰ) (ਸਹੀ) ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ) (ਸਹੀ) ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)
(ਸਹੀ) ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ (ਪਟਿਆਲਾ) (ਸਹੀ) ਨਿਸਚਲ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ) (ਸਹੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ
(ਸਹੀ) ਚੇਤ ਸਿੰਘ (ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ) (ਸਹੀ) ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ) (ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ)

ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚ ੩੦/੫/੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਸਜਣ ਸੰਤ ਨਿਸਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਉਤੇ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਯੋਗ ਵਿਦਵਾਨ ਨੀਯਤ ਕਰਨ ਵੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਸਜਣ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ:-

੧. ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਿਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਕਾਦੀਆਂ।

੨. ਜਸਟਸ (ਹੁਣ ਰੀਟਾਇਰਡ) ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਜ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ।

੩. ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੇ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਸਜਣਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ੨੪. ੪. ੫੫ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਪੰਜ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਦੀ ਹੀ ਸੰਮਤੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸੰਮਤੀ ਲੈ ਲਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ

ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਘਟੋ ਘਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਸਮਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ੨੪. ੪. ੫੫ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬਹੁ ਸਮਤੀ ਇਸ ਹਕ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗਲ ਇਖਲਾਕੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਚੁਨਾਚਿ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਲੋਂ ੨੪. ੪. ੫੫ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਨਕਲ ਭੇਜਕੇ ਰਾਏ ਪੁਛਣ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਭਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਏ ਲਿਖਕੇ ਭੇਜੀ:-

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀਓ,

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਗੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹਨ।

ਸਾਬ ਹੀ ਮੈਂ ੨੪-੪-੫੫ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਖੇ ਪਾਸ ਹੋਏ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

੫/੬/੫੬

(ਸਹੀ) ਮਹੰਤ ਭਗਤ ਰਾਮ ਬੜਾ ਪਿੰਡ (ਜਾਲੰਧਰ)

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਚੌਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਜਣ ਸ੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਬੁਢਾ ਦਲ ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਮੰਗਲਾਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ੩੦ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਫਿਲਹਾਲ ਬਗੜੇ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ੨੪/੪/੫੫ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਬਦਲਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਸਾਡੀ ਰਾਇ ਸਪਸ਼ਟ ਇਹੀ ਰਹੇਗੀ “ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ” ਪਹਿਲੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ “ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ” “ਵਾਰ ਸ਼੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵਸਵੀ” ਜਾਂ “ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ” ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਵਿਚ ਓਹੀ ਹਸਤ ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਪਹਿਲੇ ਸਨ। ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਉਪ੍ਰੇਕਤ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਗਲਤ ਸਨ, ਭਾਵ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਹਿਤੂ,

ਮਿਤੀ ੬/੬/੫੬

(ਸਹੀ) ਜਥੇਦਾਰ ਬਿਰੱਕਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਬੁਢਾ ਦਲ ਪਟਿਆਲਾ

ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਦਸ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ੨੪. ੪. ੫੫ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਸਦੀ ਗਈ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਤਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋ ਸਕੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁੱਜੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਸਦਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

੪੯੬, ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ
੧੮/੪/੫੫

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਆਪ ਦਾ ਪੱਤ੍ਰ ਨੰ: ੫੫੬/੯-੧ ਤ੍ਰੀਕ ੧੪/੪/੫੫ ਦਾ ਮਿਲਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੨੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਐ: ਕਮੇਟੀ ਸਦੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਾਂਗਾ।

ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਅਗੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੇਰੀ ਉਹੋ ਰਾਏ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਆਪ ਦਾ ਹਿਤੂ,
(ਸਹੀ) ਜੋਧ ਸਿੰਘ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਕੁਝ ਕੁ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਹੇਠਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ੩-੧੧-੫੬ ਨੂੰ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੋਵਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ:-

ਨੰ: ੫੭੯੪/੧੮-੪

੨੪/੨੫-੮-੧੯੫੪

... ..
... ..
... ..

ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਜੀ,

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ੩੦-੫-੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

“ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿਲਦ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬੀੜ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁ: ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।”

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਿਨੈ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੁਣ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਧ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ? ਉਤ੍ਰ ਸ਼ੀਘਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ।

ਦਾਸ-

ਮੀਤ ਸਕੱਤ੍ਰ,

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ।

੧-ਸੰਤ ਨਿਸਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਗਾਧਰੀ।

੨-ਮਹੰਤ ਭਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਮ/ਤ ‘ਸਾਖੀ’ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

੩-ਜਥੇਦਾਰ ਬਿਰਕਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਪਟਿਆਲਾ।

੪-ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਸੋਲਨ।

੫-ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਰਕਾਈਵਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ।

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਸੋਲਨ

੨੮/੮/੫੪

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਤੁਸਾਡੀ ਪਤ੍ਰਕਾ ਨੰ: ੫੭੯੪ ਮਿਤੀ ੨੪/੨੫-੮-੫੪ ਦੀ ਪੁਜੀ। ਫੈਸਲਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਅਗੇ ਸੋਧ ਕਰਨੀ ਤੁਸਾਡੇ ਵਸ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਈਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੋਧ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਤੁਸਾਡਾ ਹਿਤੂ

ਸਹੀ/-ਜੋਧ ਸਿੰਘ

੬੧੧੦/੧੮-੪

੧. ੯. ੫੪

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਿ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਸੋਲਨ।

ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਜੀ,

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਕਾਰਡ ਮਿਤੀ ੨੮-੮-੫੪ ਲਈ ਧਨਵਾਦ। ਉਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸਨਿਮਰ ਬਿਨੈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਫਤਰ ਦੀ ਪਤਰਕਾ ਨੰ: ੫੭੯੪ ਮਿਤੀ ੨੫-੮-੫੪ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਨਾਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਬਿਨੈ ਇਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਨਾਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਦਸੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਸੋਧ ਲਈ ਜਾਵੇ? ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਖੋਚਲ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ,

ਉਤਰ ਸ਼ੀਘਰ।

ਦਾਸ-

ਸਕੱਤਰ,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ

੧ ਓ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਸੋਲਨ

੩/੯/੫੪

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਤੁਸਾਡਾ ਪਤ੍ਰ ਨੰ: ੬੧੧੦ ਤ੍ਰੀਕ ੧-੯-੫੪ ਦਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਡੇ ਸਪੁਰਦ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਣੀ ਸੋਧ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੋਸ਼ੀਅਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਤੁਹਾਡਾ ਹਿਤੂ-

ਸਹੀ/-ਜੋਧ ਸਿੰਘ।

੬੮੪੬

੧੮/੯/੫੪

੨੨

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ,

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ,

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ, ਸੋਲਨ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਸਾਡੀ ਪਤ੍ਰਕਾ ਨੰ: ੬੧੧੦ ਮਿਤੀ ੧-੯-੫੪ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤ੍ਰ ਮਿਤੀ ੩/੯/੫੪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਧ ਬਾਰੇ ਆਪ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਛਾਪਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਅੜਿਚਣਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ:-

ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਬਾ ਹੋਰ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜਾਂ ਨਾਲ ਸੋਧੀ ਜਾਵੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਗਲ ਮੰਗਲਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧਰੋਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾ ਲਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਂ ਲਈ ਜੇ ਇਕ ਬੀੜ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਲਈ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੇਵਲ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਬਤ ਹੀ ਫੇਰ ਝਗੜਾ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਵੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਜਣ ਦਲੀਲ ਤਾਂ ਇਹੀ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਨਵੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਗਲ ਚਲ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਮੰਗਲਾਂ ਲਈ ਜੇ ਇਕ ਬੀੜ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਲਈ ਦੂਜੀ, ਜੋ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹਾਸੇ-ਹੀਣੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ, ਜੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਸੰਕੋਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਕਾਰਨ ਦੇਰੀ ਨ ਹੋਵੇ।

ਉਤਰ ਸ਼ਿੰਘਰ,

ਦਾਸ-

ਸਕੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ।

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ ਸੋਲਨ

੨੪/੯/੫੪

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਤੁਸਾਡੀ ਪਤ੍ਰਕਾ ਨੰ: ੬੮੪੬ ਮਿਤੀ ੧੮/੨੨-੯-੫੪ ਦੀ ਪੁਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਸਾਡੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਚੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀਆਂ ਉਹ ਭਸੇੜ ਦੀਵਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਬਰਫ਼ਾ

ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪੁਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਮੇਟੀ (ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ) ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਬਾਬਤ ਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਂਝ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵੀ ਹਾਂ। ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਵੇਂ ਪਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਵਾਲੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜ਼ਿਲਦ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਤੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇਹਾਂ ਨਾਲ ਸੋਧ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਭਿੰਨਤਾ ਦਿਸੇ ਉਹ ਇਕ ਖਾਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਮਗਰੋਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵੀ ਲੈ ਲਵੋ।

ਆਪਦਾ ਹਿਤੁ—

ਸਹੀ/— ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਸੰਤ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋੜ ਪਿੰਡ ਛੋਟੇ ਵਲੋਂ ੩੦-੪-੫੪ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਫੇ ਦੀ ਇਕ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਪੜ੍ਹਕਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਪਰਮਾਣੀਕ ਬੀੜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਇਕ ਸ਼ੰਕੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਨਕਲ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ੧੧-੭-੫੪ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਉਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪੁੱਜਾ ਉਂਤਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਲਈ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਦੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਹੈ:—

੧੬

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.
ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ.

੪੯੬ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਮਿਤੀ ੧੪/੭/੫੪

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ

ਆਪ ਦੀ ਪੜ੍ਹਕਾ ਨੰ: ੩੯੮੫/੧੮-੪ ਤਾਰੀਖ ੧੧-੭-੫੪ ਦੀ ਪੁੱਜੀ। ਨਾਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੀ ਕੋਈ ਵਿੱਦਵਾਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਂਵ ਹਾਂਸੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਿੱਠੀ ਉਪਰ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ ਪੁਰ “ਸਤਗੁੰ ਕਾ ਮੱਤ ਹੀਣ” ਸਤਰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਈ ਤੁਕ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਿਲੱਖਣ ਹਨ। ਕੀ ਲੇਖਕ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਇਕ ‘ਮਤਿ ਹੀਣੁ’ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ?

ਬਾਕੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਿਆਈ ਕਿਹੜੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸੁਧ ਬੀੜ ਛਾਪਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਪਰਮਾਣੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਨੇ ਪੈਰਾ ੧ ਅਤੇ ੧੦ ਵਿਚ ਦੋ ਪਹਿਲਿਆਂ ਉਦਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੱਧ ਹੋ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਬੀੜ ਨਾਲ ਪਾਠ ਸੋਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸੁਧ ਬੀੜ ਛਾਪਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਬੀੜ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ।

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਪਦ ‘ਪੋਥੀ’ ਵਰਤਿਆ ਗਇਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸਤਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਸ: ਜੀ: ਬੀ: ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਚੀਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਡੇਹਰਾਦੂਨ

ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ, ਜੇਹੜੀ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਏ ਜੀ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਗਈ ਸੀ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਕ ਨੋਟ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਨੂੰ ਪੰਜਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੋਧਿਆ ਗਇਆ ਸੀ। ਸ਼ੋਕ ਹੈ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਨਕਲ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜ ਦੇਂਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਹਾਂ ਯਾਦੋਂ ਲਿਖ ਰਹਿਆ ਹਾਂ। ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖੋ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਗੁਰੂ' ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਹੋਣੀ ਸੀ।

ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਚੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ੧੫ ਰਾਗ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਸਿਖ ਇਤਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਨਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਸੰਚੇਕਾਰਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵਰਤੇ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਸੰਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਬਹਿਸ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ। ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਧ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ (ਪੰਜਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ) ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਬਾਣੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਸਵਾਏ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਆਪ ਦਾ ਹਿਤੁ—
(ਸਹੀ) ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ੩੦-੫-੫੪ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਂ ਚੋਂ ਚਹੁੱ ਜੱਜ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਪੁੱਜਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ੨੯/੧੦/੫੬ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਜਸਟਸ ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੀ ਜੱਜੀ ਛਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਟਰੀਬੀਊਨਲ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੀਯਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਨ ਪੁੱਜ ਸਕੇ। ਬਾਕੀ ਦੋਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਉਹ ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਕੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵੀ ਪੁਛੀ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੇ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ:—
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਮਿਤੀ ੧੦-੧੧-੫੬ ਦੇ ਗੁਰਮਤਾ ਨੰ: ੨੪੭੪ ਦੀ ਨਕਲ:—

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤਾ ਨੰ: ੭੨੮ ਮਿਤੀ ੬/੫/੫੫ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ੨੦/੧੦/੫੫ ਨੂੰ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਰੀਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿਤੀ ਗਈ:—

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤਾ ਨੰ: ੭੨੮ ਮਿਤੀ ੬/੫/੫੫ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੨੦/੧੦/੫੫ ਨੂੰ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਬਤੌਰ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰੀਏ, ਜੋ ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਚੌਖਾ ਚਿਰ ਪੜ੍ਹਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਾਸ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪੈਹਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਏਹੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪੈਹਲਾਂ ਹੀ ਛਪਣ।

(ਸਹੀ) ਬਾਵਾ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਿਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ, ਕਾਦੀਆਂ, ੨੯-੧੦-੫੬

(ਸਹੀ) ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ੨੯-੧੦-੫੬
ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ— (ਸਹੀ) ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ੮-੧੧-੫੬

ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਤਕ ਬੀੜਾਂ ਛਾਪਣ ਸਮੇਂ ਸਦਾ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਨਾਲ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਅਤੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਜਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦੋ ਵੱਡੇ ਛਾਪੇਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ :—

ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਬੀੜਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :—

- (ੳ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਸ੍ਰੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਉਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀੜ ਲਗ-ਕੰਨੇ ਮਾੜ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਸੁਧ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:—

ਸੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟਕਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ।

- (ਅ) ਸ੍ਰੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਐਸ. ਐਸ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕਠਨ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਇਹ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤੇ ਲਗ ਕੰਨੇ ਮਾੜ੍ਹਾ ਤੱਕ ਸੁਧ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:—

ਸੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟ੍ਰਸਟ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰੈਸ, ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਇਤਹਾਸਕ ਬੀੜ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਬੀੜਾਂ ਦੇਹਾਂ ਇਤਹਾਸਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜਾਂ ਨਾਲ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪੀਆਂ ?

ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਸਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਉੱਤੇ

ਮਹਨਤ ਅਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭਾਂ ਵਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਨਾਲ ਸੱਚੀਂ ਮੁੱਢੀਂ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪੁਰਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਲਗ-ਮਾਤਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ੭੩੩ ਅਸੁਧੀਆਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੁਧੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਗੇ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚੰਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ, ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ, ਪਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਨੇ ਇਕ ਪਤ੍ਰਕਾ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਕਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜੀ ਗਈ, ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ:-

ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ,
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਫ ਆਰਕਾਈਵਜ਼।

ਪਟਿਆਲਾ,
੧੭-੬-੫੪

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਆਪ ਦੀ ੧੪-੬-੫੪ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:-

(੧) ੩੦-੫-੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਅਗੇ ਨੂੰ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਬੀੜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਛਾਪੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨਦਾਰ।

(੨) ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਤੇ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ।.....

(੩)
... ..

(੪) ਜੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਮਤ-ਭੇਦ ਛੱਡ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਪੀ ਹੋਈ ਬੀੜ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਪੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਧ ਹੈ। ਪਲੇਟਾਂ ਬਣ ਕੇ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

(੫) ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਛਪੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ ਉਥੇ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਨ-ਗਿਣਤ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ,
੧੩੭, ਕਮਲਾ ਮਾਰਕੀਟ,
ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ।

ਆਪ ਦਾ ਦਾਸ-
(ਸਹੀ) ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ
(ਡਾਇਰੈਕਟਰ)

ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖਤ ਸੰਤ ਨਿਸਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ।

ਨਾਲ ਹੀ ਜਦ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਉਤ੍ਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਹਿਤ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਉੱਤਰ ਪੁੱਜਾ:-

੧ ਓ

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.,
ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ.

ਸਰੂਪ ਨਿਵਾਸ, ਸੋਲਨ
ਮਿਤੀ ੧੪/੭/੧੯੫੪

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਆਪ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨੰ: ੩੯੯੪/੧੮-੪ ਤ੍ਰੀਕ ੧੧/੭/੫੪ ਦੇ ਉਤ੍ਰ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ੧੭/੬/੫੪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਪੁਰ ਮੇਰੀ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

(ਉ) ਅੰਕ (੧) ਤੇ (੨) ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

(ਅ)
... ..

(ੲ) (੪) ਅਤੇ (੫) ਬਾਬਤ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਛਾਪੀ ਬੀੜ ਬਹੁਤ ਸੁੱਧ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਬੀੜਾਂ ਕਈ ਛਾਪੇ ਖਾਨਿਆਂ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸੋਧੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਟਾਈਪ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪਦਿਆਂ ਛਾਪਦਿਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾੜ੍ਹਾਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਪਲੇਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਛਪੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੇ।

ਆਪ ਦਾ ਹਿਤੁ-
(ਸਹੀ) ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਉਪਰੋਕਤ ਦਸੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਪੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਚੰਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਪੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸੁਧ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਤ-ਭੇਦ ਚੰਡ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਮੰਗਲਾਂ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਖੋਜ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਪੀ ਬੀੜ ਦੀ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਠੀਕ ਹੈ।

ਦਾਸ-

ਸਕੱਤਰ (ਟ੍ਰਸਟਸ),
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, (ਰਾਮਸਰ ਰੋਡ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ
ਸ: ਰਵੋਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ
ਯਤਨ ਨਾਲ ਛਪਿਆ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ
ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ

—ਦੇ—

ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ

ਵੀਚਾਰ ਪੱਤ੍ਰ

ਜੋ

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:—ਸਕੱਤ੍ਰ,

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁਖ-ਬੰਦ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ, ਜੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਨਾਲ ਸੁਧਾਈ ਉਪਰੰਤ ਫੋਟੋ ਬਲਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ “ਮੰਗਲਾਚਰਨ” ਅਤੇ “ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ” ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸਪਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਦਿਵਾਨ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਸਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਲਵੀਂ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਮਹਲ ਅੰਦਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ।

ਵਿਦਿਵਾਨ ਸਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਿੰਸੇਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਰ ਪੁਣ ਛਾਣ ਅਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਨਿਯਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿੰਸੇਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਹਿਕਮਾ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ, ਸੰਤ ਨਿਹਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਹੰਗ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੱਕਤ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਭਗਤ ਰਾਮ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ।

ਇਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ੩੦, ੩੧ ਮਈ ੧੯੫੪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਕਤ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਾਨ ਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਅਗੇ ਦਰਜ ਕੁਝ ਸੰਖੇਪ ਜਹੇ ਵੀਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਵਿਸਥਾਰ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਮੌਕਿਆ ਉੱਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵੀ ਬਿਨੈ ਕਰਾਂਗੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦਾਸ—

- (੧) (ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ) ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- (੨) ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ‘ਚਮਕ’ ਸਾਬਕ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋ. ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- (੩) ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਆਨਰੇਰੀ ਸਕੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- (੪) ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਮੀਤ ਸਕੱਤ੍ਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ !

੧.

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਫ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸੰਬੰਧੀ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਰੰਭਕ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ, ਫਿਰ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਛੰਤ ਆਦਿਕ ਹਨ। ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਹਸਰਨਾਮੀ ਸ਼ਲੋਕ ਅਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਭੀ ਪਹਿਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ।

ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਕੱਲਸਹਾਰ ਦੇ ਸਵਈਏ ਹਨ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹਿਲ ਮੁੱਖੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਥੋਂ ਇਹੀ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਕ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਥੇ ਭੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਿਲਾਵਟ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਖੀਰ ਤਕ ਸਹੀ ਨਿਭਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਭੀ ਇਕੋ ਹੀ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਭੀ ਬੱਝਵੀਂ ਤਰਤੀਬ ਹੈ—ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਫਿਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਦਿਕ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਭੀ ਹਰੇਕ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਝਵੇਂ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ—ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ, ਫਿਰ ਅਸਟਪਦੀਆਂ, ਫਿਰ ਛੰਤ ਆਦਿਕ; ਅਖੀਰ ਤੇ 'ਵਾਰ', ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਗਤਬਾਣੀ।

੨.

ਹੁਣ ਵੇਖੀਏ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਮਰਯਾਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ

ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ (ਮੰਗਲਾਚਰਨ) ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਭੀ ਨਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਹਿਲ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਭੀ ਉਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਉਦਾਰਣ ਵਜੋਂ ਵੇਖੋ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮਹਲੇ ਪਹਲੇ ਦੀਆਂ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਪੰਨਾ ੫੩। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ '੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ੧੭ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਭੀ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਭੀ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਸਿਰਫ "ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧" ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ਨੰ: ੭੯੫। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ੪ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਹ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ।

ਪਰ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਭੀ ਬੱਝਵਾਂ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਕੇ ਇਸ ਬੱਝਵੇਂ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੇਵਲਪਿਛੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਕਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੀ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲੇ' ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਇਹ ਉਕਾਈ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਖਾਸ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੰਗਲ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਭੀ ਇਕ ਖਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਰਾਗ ਤੇ ਮਹਲਾ' ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਖਾਸ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ।

੩.

ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰਤੀਬ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੇ ਫੋਟੋ ਬਲਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਸੰਬੰਧੀ "ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ" ਨਾਮੇ ੨੪ ਸਫੇ ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੨ ਤੋਂ ੯ ਤਕ ਮੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ

ਦੀ ਅਸਲੀ ਥਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਇਸ ਟੁਕੜੇ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਇਸ ਵੀਚਾਰ-ਪੱਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਬੀ ਹੈ)। ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਲਿਖਣ ਕਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਇਤਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਲਈ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੇਸਿੰਗ ਵੀ ਨਾਲ ਨਬੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ:-

(ੳ) ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਤਤਕਰੇ ਵਾਲੇ ਪੰਨੇ ਉੱਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ--

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ--

੪੧ ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤ੍ਰ--

ਸੰਬਤ੧੬੬੧ਮਿਤੀਭਾਦਉਵਦੀਇਕਸ੧

ਪੋਥੀਲਿਖਿਪਹੁੰਚੇ-----

੪੦ ਨੀਸਾਣਗੁਰੂਜੀਉਕੇਦਸਖਤਾਮ:

ਪ

*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*
*	*	*

੭੪੫ ਮਾਰੂ-----

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ

ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰ

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-----

੮੧੧ ਤੁਖਾਰੀ-----

*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*
*	*	*	*

ਰਾਜੇਸ਼ਵਨਾਭਕੀਬਿਧਿ

੯੭੪ ਰਾਗਮਾਲਾਤਬਾਸਿੰਘਲਾਦੀਪ

(ਨੋਟ) ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ, ਇਕੋ ਲਾਇਨ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਸੱਜੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੱਬੇ ਲਿਖੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ, ਕੀ ਏਥੇ ਅੱਧ ਦੀ ਲਾਇਨ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ? ਯਕੀਨਨ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਤਕਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਮੰਗਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਉਪਰ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਏਸੇ ਲਿਖਤ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਆਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਉਪਰ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜੀ ਸਤਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਅਸੁੱਧ ਹੈ।

(ਅ) ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਤਯੰਤ ਸਹਾਇਕ ਹੈ:-

ਪਤਿ	ਸੂਰੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਕਰਾਰਾਗਾਂਕਾ--			
੪੨	ਜੈਤੀਜੋਤਸਮਾਵਣੇਕਾਰਿਤ੍ਰ-----			੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ
	ਸੰਮਤ੧੭੪੨ਮਿਤੀਸਾਵਣੇ੧੯, ਪੋਥੀ			ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸਿਭੰ
	ਲਿਖਪਹੁਚੇ-----			ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ-----
੪੩	ਨੀਸਾਣਗੁਰੂਜੀਉਕੇਦਸਖਤਮਹਲਾ	੬੯੬		ਕਾਨੜਾ-----
	੧੦	੭੦੮		ਕਲਿਆਣ-----
੬੭੬	ਮਲਾਰ			

(ੲ) ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜ ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਹਿਕਮਾ ਆਰਕਾਈਵਿਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ:-

	ਤਤਕਰਾ			੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਸਿਰੀਰਾਗੁਮਾਝਗਉੜੀਆਸਾਗੁਜਰੀਦੇਵਗੰਧਾ				੪੯੧ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ
ਰੀਬਿਹਾਗੜਾ	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
੪੦ ਜਪੁ				੫੩੨ ਰਾਗੁ ਗੋਤ
੪੫੧ ਰਾਗ ਸੂਹੀ				

ਪਤਿ	ਸੂਚੀ ਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀ ਕਾ ਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ----- ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵਣੇ ਕਾਲਿ ਤੁ----- ਸੰਬਤ ੧੭੪੮ ਮਿਤੀ ਹਾੜੋ ਪਹਿਲੇ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ ਪਹੁਚੇ	੪੭੩	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਭੰਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ----- ਸਲੋਕ ਸਹਸਰ ਕ੍ਰਿਤੀ----- * * * * * * * *
	੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦ ੦੦੦	੪੯੮	ਰਾਗ ਮਾਲਾ
੪੬੬	ਬਿਭਾਸੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ-----		

(ਕ) ਭਾਈ ਪਾਖਰ ਮਲ ਢਿਲੋਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਬੀੜ। ਇਸ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

੧ ਓ ਸੰਬਤ ੧੭੪੫ ਮਾਘ ਸਦੀ ਗੰਥ ਜੀ ਲਿਖਿਆ ਪੂਰਨ ਹੋਆ॥ ਲਿਖਾਰੀ
ਪਾਖਰ ਮਲ ਢਿਲੋਂ ਵਾਸੀ ਖਾਰਾ ਚੰਡਲ ਪੋਤ੍ਰਾ ਚੌਧਰੀ ਲੰਗਾ ਹਕਾ॥ ਵਹਗੁਰੂ॥
ਆਰੰਭ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਸੂਚੀ ਪਤਿ ਪੋਥੀ ਕਾਤਤ ਕਰਾ ਲਿਖਿਆ				੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ---			
ਰਾਗਾ ਕਾਤਤ ਕਰਾ ਸਬਦਾ ਕਾ॥							
ਜਪੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਉਕਿਆ ਦਸ ਬਤਾਕਾ ਨਕਲ							
-	-	-	-	ਰਾਗ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੧			
-	-	-	-	-	-	-	੨੬
-	-	-	-	-	-	-	
*	*	*	*	-	-	-	
ਪਪ੮ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੧				੨੫			

(ਖ) ਸੰਮਤ ੧੭੧੧ ਵਾਲੀ ਬੀੜ-

ਪਤ ੧੯	ਸੂਚੀ ਪਤ੍ਰ ਪੋਥੀ ਕਾਤਤ ਕਰਾਰਾਗ ਕਾ-----				੧ ਓ	ਸਤਿਨਾਮੂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਭਉਨਿ ਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ				
	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵਣੇ ਕਾਰਲਿ ਤ੍ਰ-----					ਪੜ੯	ਤੁਖਾਰੀ			
	ਸੰਬਤ ੧੭੧੧ ਮਿਤੀ ਜੇਠੈ ਸੁਦੀ ਏਕਮ						-	-	-	-
	ਪੋਥੀ ਲਿਖ ਪਹੁਚੇ-----						-	-	-	-
	-	-	-	-			-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
੪੯੫	ਮਾਰੂ									

(ਗ) ਸੰਬਤ ੧੮੧੧ ਦੀ ਲਿਖਤਿ ਬੀੜ ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਫ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਪਟਿਆਲਾ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ	ਜੈਤਸਰੀ	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮਕਰਤਾਪੁਰਖ
ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤੁ	ਟੋਡੀ	ਨਿਰਭਉਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰ ੧
ਸੰਬਤ੧੮੧੧ ਮਿਤੀ	ਬੈਰਾੜੀ	ਤਿਅਜੁਨੀਸਿਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਜੇਠਸੁਦੀ ਪੋਥੀਲਿ	ਤਿਲੰਗ	
ਖਿਪਹੁਚੇ	ਸੂਹੀ	ਗਾਥਾ
ਨੀਸਾਨੁਗੁਰੂਜੀਕੋਦਸਤਖਤਮ:	ਬਿਲਾਵਲ	ਫੁਨਹੇ
ਜਪੁ	ਗੋਡ	ਚਉਬੋਲੇ
* * * *	* *	* *
ਸਿਰੀਰਾਗੁ	* *	* *
* * * *	* *	* *
	ਬਿਭਾਸਪ੍ਰਭਾਤੀ	* *
ਧਨਾਸਰੀ	ਸਲੋਕਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ	ਰਾਗਮਾਲਾ

(ਘ) ਸੰਬਤ ੧੮੬੯ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਬੀੜ-ਗੁ: ਮਹਿੰਦਰ ਗੰਜ ਰਾਜਪੁਰਾ (ਪੈਪਸੂ)।
ਇਸ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰੰਭਿਆ ਹੈ:-

ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ	੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮਕਰਤਾਪੁਰਖਨਿਰਭਉ-ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤੁ	ਮਾਲੀਗਉੜਾ
ਸੰਬਤ੧੮੬੯ਮਿਤੀਸਾਵਣੇ੧	ਮਾਰੂ
ਲਿਖਪਹੁਚੇ	ਤੁਖਾਰੀ
੧ ਜਪੁਗੁਰੂਰਾਮਦਾਸਜੇਨਕਲਕ	ਭੈਰਉ
	ਨਕਲ ਪ੍ਰਭਾਤੀ
੧ ਸੋਦਰਪੰਚਸਬਦ	ਸਲੋਕਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ
੧ ਸੋਹਿਲਾਆਰਤੀਪੰਚਸਬਦ	ਗਾਥਾ
੧ ਸਿਰੀਰਾਗੁ	ਫੁਨਹੇ
* * * *	- - - -
ਨਟਨਾਰਾਇਨ	- - - -

੪.

ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ਜਪੁ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਰ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕਸਾਰ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ

ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦੇ ਯਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ, ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਹਾ ਕਿ:-

(ੳ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਅ)

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ੲ)

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉਨਿ
ਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀਸੈਭੰਗੁ
ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(੨) ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ, ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੂਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਾਂਗ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਰਲੀ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਉਪਰ ਹੀ ਲਿਖੀ ਗਏ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ:-

(ੳ) ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਉੱਚਾ ਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕੋ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁਕਰਤਾਪੁਰਖੁਨਿਰਭਉ
ਨਿਰਵੈਰੁਅਕਾਲਮੂਰਤਿਅਜੂਨੀ
ਸੈਭੰਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁਬਿਹਾਗੜਾਚਉਪਦੇਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨

(ਅ) ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਚ (ਪੰਨਾ ੨੦੩)

ਰਾਗੁਗਉੜੀਅਸਟਪਦੀਆ

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮਹਲਾ ੧ ਗਉੜੀਗੁਆਰੇਰੀ ॥

(ਨੋਟ-੧) ਵੀਚਾਰ ਖਾਤਰ ਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਰੂਪ ਨੂੰ 'ਇੰਨ ਬਿੰਨ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲਿਖੀਦੀ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਛਾਪਣਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ:-

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਅਸਟਪਦੀਆ ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ਗਉੜੀਗੁਆਰੇਰੀ ।

ਪੰਤੂ ਐਸਾ ਨ ਕੋਈ ਛਾਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨ ਹੀ ਛਾਪਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ।

(ਨੋਟ-੨) ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਕ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਅਖੀਰ ਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਖਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ? ਇਹ ਉਪਰ ਇਕੋ ਸਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ, ਜੋ ਉਥੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਸੀ?

ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਰਾਗ ਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਸਜੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ; ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਨਿਮਰ ਇਹੀ ਬਿਨੈ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹੋ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ, ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸਹੀ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

(੩) ਇਹ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅੰਨ ਬਰਾਬਰ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਵੀ ਉਸ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਨਮੂਨੇ ਮਾੜੇ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੀਰਾਰਨੀਆਂ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ:—

(ੳ) ਰਾਗਗਉੜੀਗੁਆਰੇਰੀ ^{ਚਉਪਦੇ} ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ਅ) ਰਾਗਗਉੜੀਚੇਤੀਮਹਲਾ ^{ਪੳਪਦੇ} ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(ੲ) ਸਿਰੀਰਾਗੁਮਹਲਾ੩ ਅਸਟਪਦੀ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੩)

(ਸ) ਰਾਗਗਉੜੀਪੂਰਬੀਮਹਲਾ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੯੫)

ਪ

(ਸ) ਗਉੜੀਬੈਰਾਗਣਮਹਲਾ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੦੬)

੧

(ਹ) ਗਉੜੀਕੀਵਾਰਮਹਲਾ ੫ ਰਾਇਕਮਾਲਦੀਮੋਜ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਦੀਕੀਵਾਰਕੀਧੁਨਿਉਪਰਿਗਾਵਣੀ

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਜੇ ਅਗੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਥਾਂ ਬੇੜੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਦਾ ਪਦ

ਜਾਂ ਅੰਕ ਬਰੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੇ ਏਕੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਸੇ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਅੱਧਾ ਪਦ ਜਾਂ ਅੰਕ ਨਿੱਕਾ ਕਰਨ, ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਅੱਖਰ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਪਦ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕਾਫੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਇਤਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

੫.

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੬੩ (੨) ਉੱਤੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਪੋਸ਼ੀਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:—

(ੳ)ਸੋਈਜੀਉ ॥ ੫ ॥ ੧੧ ॥

॥ ਸੋਰਠਿਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ

ਸੋਰਠਿਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜਾਤਿਸੁਭਾਵਾ.....

(ਅ) ਸਹਜਸਮਾਨੋਤਭਰਮਭਾਜ ॥ ੩ ॥ ੬ ॥

ਬਸੰਤਹਿੰਡੋਲਘਰੁ

ਬਸੰਤਹਿੰਡੋਲਘਰੁ ੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਮਾਤਾਜੂਠੀਪਿਤਾਵੀਜੂਠਾ.....

(ਨੋਟ-੧) ਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿਚ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਅਧੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਲਿਖਣੇ ਪਰਵਾਨ ਸਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਅਧੂਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਸਦਾ ਉਤ੍ਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਦ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ‘ਨਵੇਂ ਘਰੁ’ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੰਗਲ ਵੀ ਲਿਖਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਉਥੇ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਲਿਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ, ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਗ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜੇ ਮੰਗਲ ਦੇ ਉਪਰ ਰਾਗ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਧੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਅਗੇ ਹੀ (੩) ਤੇ (੨) ਵਧਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

(ਨੋਟ-੨) ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈ ਇਕ ਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ “ਰਾਗ ਅਤੇ ਮਹਲਾ” ਆਦਿ ਦਰਜ ਹੈ, ਅਗੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਕਾਫੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੈ; ਕਈ ਵੇਰ ਕਈ ਕਈ ਪੰਨੇ। ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਜਾਂ ਮੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਸੜ੍ਹ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਗੂੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ

ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਿਲਵੀਂ ਰੀਪੋਰਟ ਮਿਤੀ ੯-੧੦-੫੩ ਵਿਚ
ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ।

੬.

ਇਹ ਸੋਨੀ-ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ
ਹੈ। ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮੰਗਲ
ਵਾਕ ਭਗਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਇਸਦਾ ਯੋਗ ਥਾਂ ਹੈ। ਪਰ ਉਕਾਈ
ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗਲ-
ਵਾਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੯੧) (ਕਿਥੇ ਕਿ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਠੀਕ ਥਾਂ ਹੈ)।

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਿਰੀਰਾਗੁ ॥ ਕਬੀਰਜੀਉਕਾ ॥

ਏਕੁਸੁਆਨੁਕੈਘਰਿਗਾਵਣਾ ॥ ਜਨਨੀਜਾਨਤ.....

ਦੂਜਾ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੯੩ (ਜਿਥੇ ਉਕਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ):-

ਸਿਰੀਰਾਗਬਾਣੀਭਗਤਬੇਣੀਜੀਉਕੀ

ਪਹਰਿਆਕੈਘਰਿਗਾਵਣਾ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰੇ ਨਰ.....॥

ਇਥੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਇਗਾ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਨਹੀਂ।

੭.

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ 'ਮਹਲਾ' ਦੇ ਬਾਅਦ ੧, ੨, ੩, ੪, ੫
ਜਾਂ ੯ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ 'ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫'। ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅੰਕ '੫' ਨੂੰ
'ਪੰਜ' ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਪੰਜਵਾਂ' ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਥਾਈਂ
'ਮਹਲੇ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਕ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ।
ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੪-

"ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁਸਿਰੀਰਾਗੁਮਹਲਾਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥

ਵਯਾਕਰਣਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ 'ਆਸਾ ਮਹਲਾ ਪੰਜ' ਉਚਾਰਨ ਅਸੁਧ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ 'ਆਸਾ ਮਹਲਾ
ਪੰਜਵਾਂ' ਉਚਾਰਣਾ ਸੁਧ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਆਦਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕਈ ਇਕ ਥਾਈਂ ਸਾਫ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਕਿ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਸਭੇ ਦੇ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਮੰਗਲ ਹਰ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕਿਤ
ਹੈ ਤਾਂ ਸਜੇ ਖਬੇ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਥਾਂ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਟਪਲਾ ਲਗਣ ਦੀ ਰਤੀ ਭਰ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਮੰਗਲਾਂ ਦੇ ਸਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ
ਜਾਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦੇ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ।

੮.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ ਇਹੀ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਦਿ ਵਿਚ 'ਓ ਅੰਕਾਰ' ਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ—“ਓ ਅੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮੈ ਜਾਨਾ” ਜਾਂ “ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੇ ॥ ਅਨਾਦੀ ਸਰੂਪੇ ॥” “ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਸਥ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟ੍ਰਿਪਾਰਾ ॥” ਆਦਿ।

ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਵਾਲਾ 'ੴ' ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਯੋਗ ਥਾਂ 'ਆਦਿ' ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ।

੯.

ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ੨੯ ਤੋਂ ੩੫ ਵੇਰ ਮੰਗਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੧੦.

ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਭੀ ਹਰ ਪੂਜਣ ਜੋਗ ਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਸੱਜਣ ਜਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੱਭਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਜਾਉਣ ਜਾ ਬਹਾਉਣ ਦੀ ਮੁਯਾਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਜੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ (ਮੰਗਲ) ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਭੀ ਇਹੋ ਹੈ।

੧੧.

ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਅਤੇ ਅਨੰਨ ਸਿਖ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ੧੬੬੨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੯੩੬ ਸੰਮਤ ਤਕ ਦੇ ਗੁਰ ਗੀਤੀ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਮੂਹ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜਾਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:—

(੧) ਭਾ: ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ । ਇਸਦੇ ਪਤਿ ੫੯੧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ੧੯ਵੀਂ ਸਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਹਨ:—

“
... ..

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰਿ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ । ਲਿਖਿਆ ਭਾਈ ਬੂੜੇ ਸੰਧੂ ।
ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ । ਲਿਖਵਾਇਆ ਭਾਈ ਮਿਲਖੀ ਪਸਉਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ॥

“

ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸਣੀ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤਿ ਜੀ ॥

ਸੰਮਤ ੧੬੬੨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ ।”

ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ:—

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—

“ਰਾਗੁ ਮਾਝਮਹਲਾ ੪ ਚਉਪਦੇ
ਰਹਿਹਰਿਨਾਮੁ ਮੋਹਰਿ ਮਨਿ ਕਾਇਆ ॥”

- (੨) ਸੰਮਤ ੧੬੬੭ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖ ਹੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਤ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹਨ:—

(ੳ)	ਰਾਗਰਾਮਕਲੀਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰਸਲੋਕਾਨਾ ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਿ ਜੋਧੇਵੀਰੋਪੁਰੈਬਾਣੀਕੀਧੁਨੀ ॥ ਸਲੋਕੁਮਹਲ ੩													
(ਅ)	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" data-bbox="180 608 579 732"></td><td data-bbox="579 608 981 732"> ੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ </td></tr> <tr> <td data-bbox="180 732 354 784">ਚਲਿਤ੍ਰਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾ</td><td data-bbox="354 732 579 784"></td><td data-bbox="579 732 981 784"></td></tr> <tr> <td data-bbox="180 784 354 837">ਸੰਮਤ ੧੫੯੬</td><td data-bbox="354 784 579 837">ਅਸੂਵਦੀ</td><td data-bbox="579 784 981 837">੧੦ ਸ਼੍ਰੀਬਾਬਾਨਾਨਕਦੇਵਜੀਸਮਾਏ</td></tr> <tr> <td data-bbox="180 837 354 882">... ..</td><td data-bbox="354 837 579 882">... ..</td><td data-bbox="579 837 981 882">... ..</td></tr> </table>				੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ	ਚਲਿਤ੍ਰਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾ			ਸੰਮਤ ੧੫੯੬	ਅਸੂਵਦੀ	੧੦ ਸ਼੍ਰੀਬਾਬਾਨਾਨਕਦੇਵਜੀਸਮਾਏ			
		੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ												
ਚਲਿਤ੍ਰਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾ														
ਸੰਮਤ ੧੫੯੬	ਅਸੂਵਦੀ	੧੦ ਸ਼੍ਰੀਬਾਬਾਨਾਨਕਦੇਵਜੀਸਮਾਏ												
... ..														

- (੩) ਭ: ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜ ਜੋ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਤਕ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸੂਰ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਪਾਸ ਸੁਰੱਖਤ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਂ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਥਾਂ ਦੇ ਮੰਗਲ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਆਦਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ—

“ਰਾਗਗਉੜੀਦੀਪਕੀਮਹਲਾ ੧ ਪਹਿਲਾ ॥
ਜੈਘਰਿਕੀਰਤਿਅਖੀਐ———”

- (੪) “ਸੰਬਤ ੧੭੧੧ ਮਿਤੀ ਜੋਠੇਸੁਦੀਏਕਮ
ਪੋਥੀਲਿਖਪੁਹਚੇ———”

ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੬ ਉਤੇ ਦਿਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ।

- (੫) ਪਿੰਡੀ ਲਾਲਾ (ਗੁਜਰਾਤ) ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਉਪਰੰਤ ਇਸਤ੍ਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

“ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ
ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤ੍ਰ——
ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਪੋਹੇ ॥ ੨੩ ਤੋਵੀਹਵੇਪੋਥੀ
ਲਿਖਿਪਹਚੇ ॥”

...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...
...	...	...	...

ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

- (੬) ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾ: ਹਰਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਬੀੜ ਜਿਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅਖਰ ਦਰਜ ਹਨ—

“ਗੁੰਬਸੰਪੂਰਨਹੋਆਲਿਖਿਆਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀਸ੍ਰੀਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦੇਲਿਖਾਰੀਲਿਖਿਆਭੁਲਚੁਕ
ਹੋਵੇਸੋਧਨਾਗੁਲਾਮਪਤਿਤੁਅਘਪਤਤੁਮਹਾਪਤਿਤੁਹਰਿਦਾਸਲਿਖਾਰੀਸ੍ਰੀਗੁਰੂਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘਜੀਦਾ।”

ਇਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ।

- (੭) ਸੰਮਤ ੧੭੩੫ ਵਾਲੀ ਬੀੜ। ਨਾਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ, ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।

- (੮) “ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਕਾਸੰਮਤ ੧੭੩੫ ਵੈਸਾਖ ੧੩ ਪੋਥੀਲਿਖਪਹਤੇ।”
ਨੌਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।

- (੯) ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪਤ੍ਰੇ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਅਖਰ ਦਰਜ ਹਨ :—

“੧ ਓ ਸੰਬਤ੧੭੪੫ਮਾਘਸੁਦੀ—ਗਰੰਥਜੀਲਿਖਿਆਪੂਰਨਹੋਆ। ਲਿਖਾਰੀਪਾਖਰਮਲਵਿਲੋਵਾਸੀ
ਖਾਰਾਚੰਡਲਪੋਤ੍ਰਾਚੋਧਰੀਲੰਗਾਹਕਾ। ਵਹਗਰੂ।”

ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੬ ਉੱਤੇ ਦਿਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ।

- (੧੦) ਸੰਮਤ ੧੭੪੬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ—

ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਵਾਂਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

- (੧੧) “ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਕਾਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਣੇਕਾਚਰਿਤੁ...
ਸੰਬਤ ੧੭੫੯ ਮਿਤੀਚੇਤਵਦੀ ੨ ਪੋਥੀਲਿਖਿਪਹੁਚੇਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥” ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ। ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ “ਪੜ੍ਹ ਪਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੇ”। ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ‘੧ ਓ’ ਦਰਜ ਹੈ। ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- (੧੨) “ਸੰਮਤ੧੭੯੧ਮਿਤੀਅਸਾਫਵਦੀ॥੧॥ ਗਿਰੰਥਲਿਖਿਆ॥”

ਇਸ ਬੀੜ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

- (੧੩) (ੳ) “ਸੂਚੀਪਤਿਤਤਕਰਾਲਿਖਿਆਸ੍ਰੀਗੁੰਥਜੀਕਾ॥ ਸੰਮਤ੧੭੯੨॥ ਸਾਵਣਵਦੀ ੫॥

ਜਪੁਸ੍ਰੀਗੁਰੂਰਾਮਦਾਸਜੀਕਿਆਦਸਖਤਕੀਨਕਲੁ॥” ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ:—

(ਅ) “ਸੰਮਤ੨੨ਸਾਵਣਿਸੁਦੀਉਮਸਿਆਬੁਧਿਵਾਰੀਕੈਦਿਨਿਭੋਗੁਪਇਆਲਿਖਿਸਪੂਰਣੁਹੋਇਆਸਾਵਣਿ
ਕੈਦਿਨਿਨਵੀਂਜਾਂਦੀਸੰਗਰਾਦਕੈਹਿਸਾਬੈਸਤਿਲੁਦਿਕੈਕਿਨਾਰੈਕਟੀ। ਬੋਲਹੁਵਾਹੁਗੁਰੂਜੀ॥”

(ਬ) ਪਤਿ ੫੪੭ ਉਤੇ ‘ਰੁਣਝੁਝਨਝਾਗਾਓਸਖੀ’ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹੀ ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਨਾਲ ਨੋਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ—‘ਏਹੁਸਬਦੁਆਦਿਗੁੰਥਨਾਹੀਦੋਇਤੁਕਾਂਸਹੀਹਨਹੋਰੁਦੂਰਿਕੀਤਾ॥’

(ਸ) ਸਾਰੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਤ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ। ‘ਰਾਗਮਾਲਾ’ ਦਰਜ ਹੈ।

- (੧੪) “ਸੰਮਤ੧੭੯੪ਮਿਤੀਅਸੂਦੀਪੰਦਰਵੀਂਪੋਥੀਲਿਖਪਹੁਚੇ॥

ਜੋ ਪੁਰਖ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਇਕਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜ ਹਨ ।

(੧੫) ਸੰਮਤ ੧੭੯੬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ । ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

(੧੬) ਸੰਮਤ ੧੭੯੬ ਪੋਥੀ ਲਿਖੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

(੧੭) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੋਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਟਾਲਾ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੭੯੮ ਵਾਲੀ ਬੀੜ । ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

(੧੮) “ਸੰਮਤ ੧੮੦੭ ॥ ਤਤਕਰਾਸੂਚੀਪੋਥੀਕਾ ॥” ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਤ ਹਨ ।

(੧੯) “ਸੂਚੀਪਤ੍ਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ ॥ ਜੋਤੀਜੋਤਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤ੍ਰ ॥ ਸੰਮਤ ੧੮੧੦ ਮਿਤੀਕਤਕਵਦੀ ਏਕਮ ॥ ਵਾਰਆਦਿਤ੍ਰਿਗ੍ਰਿਥੁਲਿਖਿਆ ॥”

(੨੦) ਇਸ ਵਿਚ ‘ਸੋਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ । ਮੰਗਲ ਸਭ ਥਾਈਂ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ । ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਅਖਰ ਦਰਜ ਹਨ:—

“ਸੰਮਤ ੧੮੨੬ ਮਿਤੀਕਤਕਸੁਦੀ ੧੬ ਅਮਾਵਸ੍ਯਾਤਦੀਪਮਾਲਾ ॥ ਗ੍ਰੰਥਜੀਸੰਪੂਰਣਹੋਆ ਧਮਤਉਤ੍ਰਵਿਚਿ ॥”

ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ‘ਸੋਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਜੋਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

(੨੧) “ਗ੍ਰੰਥਸੰਪੂਰਣਗੁਰਪਰਮੇਸਰਕੀਕਿਰਪਾਕਰਮਿਤੀ ੨੦ ਸੰਮਤ ੧੮੭੯ ॥” ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ ।

(੨੨) “ਸੰਮਤ ੧੮੮੩ ਮਿਤੀਸਾਵਣਸੁਦੀਪੰਚਮੀ ਸੰਪੂਰਣਹੋਆਗ੍ਰੰਥਜੀ ॥ ਲਿਖਿਆਭਾਈਦਿਆਲਸਿੰਘਜੀ ॥” ਮੰਗਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ।

(੨੩) ਸੰਮਤ ੧੮੮੬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

(੨੪) ਬੀੜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਬਿਥੀ ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਾਦ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਮਤ, “੧੮੯੦ ਮਿਤੀਵੈਸਾਖ ਦੀਚੋਧਵੀਂਦਿਨਪੰਜਵੇਂਸੰਪੂਰਣੇ” ਦਰਜ ਹੈ । ਮੰਗਲ ਪਹਿਲੇ ਹਨ ।

(੨੫) “ਤਤਕਰਾਸੂਚੀਪੋਥੀਕਾਲਿਖਤੇਸੰਮਤ ੧੮੮੯ਵੇਵਿਚ ॥”

ਸਹਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ—“ਪਤ੍ਰਪੁਸਤਕਸੰਧਿਆਬਾਦੇ,” ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਾਂਗ “੧ ਓ” ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦਰਜ ਕਰ ਕੇ ਅਗੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਲੋਕ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ ।

(੨੬) ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਬਿਥੀ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

“ਸੰਮਤ ੧੮੯੨ ਮਿਤੀਪੋਹਦਿਨ ੧੪ ਸਪੂਰਣੇ ॥” ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਇਕਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹਨ ।

(੨੭) “ਸੂਚੀਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾਰਾਗਾਕਾ ॥ ਜੋਤੀਜੋਤਸਮਾਵਣੇਕਾਚਲਿਤ੍ਰਸੰਮਤ ੧੮੯੪ ਮਿਤੀਪੋਹਦਿਨ ॥ ੧੫ ॥ ਵਾਰਬੁਧਿਲਿਖਪਹੁਚੇ ॥” ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ ।

(੨੮) “ਸੰਮਤ ੧੯੦੧ ਮਿਤੀਕਤਕਵਿਨ ੨੪ ਰਾਮਸਿੰਘਚਤੁਰਥਵਾਸੀਸੁਖੇਵਿਚਲਿਖਿਆ ।

ਵਾਧਾਘਾਟਾਗੁਰੂਖਾਲਸਾਬਖਸ਼ਣ” ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ ।

(੨੯) “ਸੰਮਤ ੧੯੦੪ ਚੇਤਹੋਰ ਪੋਥੀਲਿਖਪਹੁਚੇ” ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

(੩੦) “ਤਤਕਰਾਲਿਖਿਆਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬਜੀਕਾਜਪੁਜੀਤੋਂਲੈਕੇਸਿਰੀਰਾਗਤੋਂਲੈਕੇਰਾਗਮਾਲਾਭੋਗਤੀਕਰ ॥ ਸੰਮਤ ੧੯੧੬ਕਤਕ ੧੫ ॥” ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ‘ਪਤਿ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਪੰਨਾ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ

ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।

- (੩੧) “ਸੰਮਤ੧੯੧੮ਅਸੂਦਿਨ੨੪” ਵਾਲੀ ਬੀੜ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਇਕਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ।
 (੩੨) “ਸੰਮਤ੧੯੨੦ਮਿਤੀਚਿਤਰਸੁਦੀ ੩ ਜੋਗੀਥਲਿਖਿਆਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥” ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਮੰਗਲ ਨੂੰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਸਜੇ ਹਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਹੈ।
 (੩੩) “ਤਤਕਰਾਗ੍ਰੰਥਜੀਦਾਲਿਖਿਆ ॥ ਸੰਮਤ੧੯੨੮ਕਤਕ੩੦ ॥” ਮੰਗਲ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਤ ਹਨ।
 (੩੪) “ਸੂਚੀਪਾਤਰਪੋਥੀਕਾਤਤਕਰਾ। ਜੋਤੀਜੋਤਿਸਮਾਵਠਿਕਾਰਲਿਤ

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —

ਆਦਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬਸਪੂਰਣੇਸੁਭੰ ॥ ਸਮਤ੧੯੩੦ ॥ ਹਾੜੇ ੧੦ ॥” ਮੰਗਲ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।

- (੩੫) “ਸੰਮਤ੧੯੩੩ਮਿਤੀਮਾਘਦਿਨ੨੦” ‘ਪਤਿ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਪੰਨਾ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।
 (੩੬) “ਸੰਮਤ੧੯੩੪ਮਿਤੀਚਿਤਰ੨੦ਵਾਰਅੰਤ” ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ।
 (੩੭) “ਸੰਮਤ੧੯੩੬ਮਿਤੀਮਘਰ੨੧।” ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ। ‘ਜਪ ਨੀਸਾਣੁ’ ਦਰਜ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਇਕਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਕਤ ਹਨ।
 (੩੮) ਬੀੜ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—“ਸੰਮਤ੧੯ਸੈਅਠਤਰੀ੧੯੩੮ ਜਾਗਲਾਵਿਚ” ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੩੯) ਇਹ ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ ਹੈ। ‘ਪਤਿ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਪੰਨਾ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ‘ਜਪੁ ਨੀਸਾਣੁ’ ਦਰਜ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।
 (੪੦) ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ—“ਗ੍ਰੰਥਸਾਹਿਬਦਾਭੋਗਪੈਆਥਿਤਪੰਚਮੀਵਾਰਮੰਗਲ।” ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੪੧) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ, ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ, ਅਕਾਰ ਛੋਟਾ, ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੪੨) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਨਵੀਨ ਲਿਖਤ, ਮੰਗਲ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੪੩) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ, ‘ਸੋ ਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ, ਉੱਪਰ ਕੇਵਲ “ਤਤਕਰਾਗ੍ਰੰਥਜੀਕਾ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੪੪) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ ‘ਸੋ ਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੰਗਲ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।
 (੪੫) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ। ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜਪੁ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪਤਰੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ‘ਸੋ ਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਵੀ। ਮੰਗਲ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।
 (੪੬) ਸੰਮਤ ਰਹਿਤ ਬੀੜ, ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਜਪੁ ਨੀਸਾਣੁ, ‘ਸੋ ਪੁਰਖ’ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੀੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਾਰ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ।

੪੭) ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ ਬੀੜ, 'ਸੋ ਪੁਰਖ' ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਜਾਵੰਤੀ ਜੋਤਸਰੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ।

੪੮) ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ ਬੀੜ। ਨਾਵੇ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸੋ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ; ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ।

੪੯) ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ ਬੀੜ, ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੁਰਾਣੀ, ਨਾਵੇ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ 'ਸੋ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ। ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।

੫੦) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ। ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਚਲਿਤ ਦਰਜ, ਸੋ ਪੁਰਖ ਤੇ ਨਾਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ। ਸਮੂਹ ਮੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ।

੫੧) ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦੇ ਪਤਰੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। 'ਸੋ ਪੁਰਖ' ਤੇ ਨਾਵੇਂ ਮਹਲੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਥਾਂ ਸਿਰ ਦਰਜ ਹੈ। ਲਿਖਾਈ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। 'ਪਤਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਪੰਨੇ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੰਗਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।

੫੨) ਬੀੜ ਬਿਨਾ ਸੰਮਤ। ਲਿਖਤ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਵੀਨ ਪੁੰਤੂ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਪੁਰਾਣੀ। ਮੰਗਲ ਇਕਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਨਿਮਰ ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸਰਲਤਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਥਾਂ ਦਿਤੀ ਹੈ; ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਾਲੀ ਵਿਤੁ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬਾਦ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਨਭੋਲ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਨ ਉਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੀਚਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀਚਾਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀਓ ! ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮੱਸਿਆ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਉੱਜਲ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ; ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਵੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕੋ; ਜਿਸ ਉਤੇ ਹੋਰ ਕਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, (ਰਾਮਸਰ ਰੋਡ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ
ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ
ਯਤਨ ਨਾਲ ਛਪਿਆ ॥